

Studii metodice – Jocurile teatrale, debut în studiul artei actorului

Jocurile teatrale în educația specifică studentului-actor

Ana VICOVAN

UNATC „I.L. Caragiale” București, România
ana.vicovan@unatc.ro

Abstract: *When approaching an improvisation exercise, working on a performance, or constructing a character, an actor often embodies the same level of freedom and involvement as a child at play, who simply experiments with all the various situations they see in their everyday circumstances. This allows the artist to fully utilise his or her full creative potential and find original ideas to not only express their unique vision on the task at hand but also learn about their own internal world by observing and reflecting on responses to different outer and inner stimuli. Like anything that requires training, establishing discipline is a crucial step in an actor's preparation and developing it as early as possible, through appropriate creative exercises and games, will sustain the artist's competence and allow them to achieve outstanding results in the art of acting.*

Keywords: *theatre games, acting, creativity, online drama games, focus, point of concentration.*

Disciplina reprezintă elementul evidențiat de numeroși actori și pedagogi ai artei actorului drept factorul fundamental pentru crearea unui laborator propriu, necesar oricărui artist încă de la începutul drumului. Aici, lucrând cu sinceritate și cu libertate, se descoperă potențialul creator al fiecărui individ, iar noțiunile teoretice sau obiective pot căpăta sens și valoare.

„Cu timpul, viitorul actor își formează un laborator propriu de analiză, de sinteză și de creație, în cele din urmă devenind el însuși creator, deoarece finalizează actul creației literare prin reprezentare scenică – cel mai complex mod de expresie artistică. Diferența între un actor mare, un actor bun și un actor

mediocru este dată tocmai de complexitatea laboratorului propriu de creație, de orele de studiu și meditație asupra unui subiect, asupra unui text, de calitatea diferită a prelucrării personale.” (Bețiu, 2016, p. 40)

Este ideal ca atelierul de teatru să reprezinte un spațiu în care toată lumea să se poată simți în siguranță pentru a-și experimenta resorturile interioare. Acest tip de experimentare liberă poate fi obținut doar în lipsa fricii de a greși sau de a fi judecat de ceilalți, printr-o corectă abordare a simțului penibilului. De aceea, responsabilitatea celui care coordonează activitățile teatrale este aceea de a stabili de la început acest lucru și de a înlesni astfel evoluția celor care participă.

Ion Cojar este probabil pedagogul care a revoluționat cel mai mult domeniul pedagogiei teatrale în România, subliniind importanța sistematizării educației artistice atât pentru beneficiul studenților care studiază arta actorului, dar și al profesorilor de teatru. Principiul său călăuzitor este acela că scopul pe care îl are teatrul, ca instituție de formare a viitorilor artiști, este acela de a descoperi potențialul interior al fiecăruia și de a-l potența cu mijloacele cele mai potrivite, adaptate fiecărui individ în parte. Jocurile teatrale sunt astfel de mijloace, utile mai ales în stagiile incipiente ale studiului, dar și atunci când este nevoie de o schimbare de perspectivă.

Vorbind despre fizicalizare, Viola Spolin (2014) spune că „un actor poate diseca, analiza, intelectualiza sau dezvolta un caz interesant pentru rolul său, dar, dacă este incapabil să îl asimileze și să îl comunice fizic, eforturile lui sunt sterile din punct de vedere teatral. Nu dă aripi și nu aduce focul inspirației în ochii publicului” (p. 64). În concluzie, putem spune că o abordare plenară a unui curs de arta actorului ar trebui să implice toate componentele omului-actor, de la cele psihice la cele fizice, pentru a-i îngădui artistului să atingă cele mai înalte standarde.

Atunci când studentul înțelege rostul pe care îl au exercițiile pe care le parcurge în cadrul cursurilor de actorie, va putea să-și ofere libertatea interioară atât de necesară transformărilor exterioare nepremeditate.

Din punct de vedere psihologic, omul se găsește în situația de a juca jocuri mult mai des decât realizează că o face. Simplul mers la cumpărături poate fi definit ca un joc, atunci când observăm că avem obiective și limite bine definite: o sumă de bani disponibilă, un loc specific unde se va petrece acțiunea, oameni care au responsabilitatea de a îndeplini diverse acțiuni în spațiul dat, anumite limite de comportament, potrivite pentru situația socială respectivă, noile reguli legate de igienă și distanțare etc. Cu alte cuvinte, regulile sunt prezente peste tot în viețile noastre de zi cu zi, uneori chiar fără să ne dăm seama de acest lucru.

După cum spune domnul **Cojar** (1999): „Teatrul și arta autentică a actorului sunt jocuri, la fel cum, în aceeași ordine de idei, văzute din același unghi, toate profesiile și funcțiile considerate onorabile sunt, de asemenea, jocuri, cu scopuri și reguli specifice.” (p. 74)

Regula este principiul călăuzitor într-un joc, fie el social, de improvizație sau de cabană. Iar cu cât aceasta este mai strictă și creează mai multe limite, cu atât va fi nevoie de un grad mai ridicat de gândire creativă pentru a găsi soluțiile potrivite contextului dat.

Se spune adesea că, atunci când se învață, nu există *greșeli*, doar șanse de a proba diverse experiențe, în limita unor reguli. Să spunem în continuare că *greșeala* se referă la încălcarea acestor reguli. *Greșeala* intenționată are o putere extraordinară de eliberare și poate ajuta la restabilirea echilibrului interior afectat de stresul emoțiilor distructive. Acesta reprezintă, de asemenea, un experiment în care întrebarea este „Ce poate fi atât de rău?”, iar răspunsul, odată elucidat, poate anula gândurile negative, prin simplul fapt că experiența temută a avut loc, iar efectele acesteia s-au consumat.

În anul I, semestrul I, se pune accentul pe descoperirea firescului din comportamentul fiecărui student la actorie. Această etapă este esențială în antrenamentul studentului actor aflat la începutul studiului deoarece îl pune în contact cu propriile mecanisme interioare prin intermediul tuturor simțurilor. Observarea și conștientizarea realității obiective reprezintă o bază solidă pentru exercițiile care vor urma, acestea vizând dezvoltarea aptitudinilor fizice și psihice specifice artei actorului. Mai târziu, introducerea noțiunii de *conflict* va avea în vedere și stabilirea relațiilor constructive cu partenerul, iar lucrul cu obiecte reale îi va permite studentului să experimenteze și să-și exerseze abilitățile de observare și memorare, precum și să realizeze diferențele între mentalitățile *Arăt (că fac)* și *Acționez (pur și simplu)*¹.

¹ „Acțiune = energia eliberată în timp ce se lucrează la o problemă; problema, jocul, situația/piesa ce se petrece între actori.” (Viola Spolin, *Improvizație pentru teatru*, trad. M. Bețiu, UNATC Press 2014, p. 134, cap. Termeni opuși).

În continuare, urmează descrierea în detaliu a trei jocuri care se pot practica în etapele inițiale de lucru la cursul de arta actorului. Voi preciza atât obiectivul jocului, cât și indicațiile pe care le poate face coordonatorul exercițiilor, îndrumări care au rolul de a-l ghida pe cel care lucrează spre atingerea obiectivelor potrivite acestei faze de lucru. La finalul descrierii voi include și specificații utile pentru adaptarea celor trei jocuri la mediul online.

Echilibru-dezechilibru

Unul dintre cele mai valoroase instrumente ale unui actor este corpul său fizic. Pentru a putea funcționa creativ și a fi cât mai expresiv, este necesar ca nu doar procesele interioare, ci cele din exteriorul său să fie antrenate prin mijloacele cele mai potrivite. De aceea, este de dorit ca începerea cursului de actorie să cuprindă o încălzire a părților principale ale corpului, după care se poate trece la exercițiile propriu-zise de Arta Actorului.

Descrierea jocului: pornind din poziția neutră a corpului (picioarele la o distanță aproximativ egală cu cea dintre umeri și mâinile pe lângă corp), unul dintre picioare se va ridica în așa fel încât genunchiul și gamba să formeze un unghi de 90°. Se menține această poziție câteva secunde, conștientizând părțile corpului indispensabil a fi încordate și relaxându-le pe celelalte, eliminând astfel tensiunea inutilă menținerii poziției.

Punctul de concentrare se află în zona buricului, deci atenția este îndreptată în acest punct, de unde vor porni toate mișcările care urmează. La indicația coordonatorului, fiecare membru al grupului își va provoca dezechilibrul printr-o mișcare bruscă. Se va căuta apoi restabilirea echilibrului, fără să se pună piciorul pe podea, eventual în altă poziție decât cea inițială.

Următoarea etapă a acestui exercițiu presupune introducerea temelor cât mai variate, care să motiveze impulsul primit. Acest antrenament este premergător exercițiilor de improvizație, care se bazează întotdeauna pe spontaneitate, intuiție și creativitate.

Deși există o componentă fizică a următoarelor jocuri teatrale, este necesar de menționat faptul că antrenamentul actorului nu se bazează niciodată doar pe fizicație. Gândurile care conectează ființa umană la ea însăși și la mediul său înconjurător sunt întotdeauna prezente și fluente, iar conștientizarea acestora este, de asemenea, unul dintre obiectivele studiului.

Coordonatorul le va reaminti studenților, de câte ori va fi nevoie, să fie atenți la felul în care percep diferențele între tipurile de impuls primite, în funcție de obiectele invizibile care îi ating. De asemenea, este important ca fiecare să experimenteze individual cu diferite direcții din care pot veni obiectele invizibile care provoacă impulsurile, precum și cu diverse ritmuri ale mișcării.

Punct de concentrare: pe concretizarea impulsului invizibil (lucrând cu impulsul, el devine real, credibil, vizibil, se actualizează).

Indicații pe parcurs:

- Îndreptați-vă atenția asupra punctului de concentrare!
- Nu conduceți mișcarea, lăsați-o să se întâmple!
- Ce observați când stați nemișcați?
- Ce mușchi sunt încordați în repaus?
- Ce mușchi sunt încordați în mișcare? Conștientizați! Vizualizați!
- Relaxați părțile corpului de care nu aveți nevoie pentru a menține poziția!
- Ce simțiți când vă lovește un obiect mare, dar unul moale, dar unul mic etc.?
- Ce ați simțit în momentul impactului, dar la 3 secunde după?

Obiective: Acest exercițiu este o etapă în care studentul își poate îndrepta atenția asupra corpului său, static sau aflat în mișcare, cu scopul de a conștientiza și de a experimenta cu propriile abilități fizice.

De asemenea, se poate face o paralelă între concentrarea necesară mișcărilor dificile

(care provoacă dezechilibru sau încordări ale mușchilor cu ajutorul cărora se menține o poziție) și obținerea relaxării concomitente.

Din punctul de vedere al coordonatorului acestui exercițiu, adaptarea la grup este foarte importantă. Ritmurile în care acesta va dicta apariția impulsului destabilizator vor alterna, punând studentul în dificultatea de a-și folosi corpul pentru a găsi soluția necesară restabilirii echilibrului.

Adaptarea la mediul online

Având în vedere faptul că acest joc nu necesită materiale sau contact fizic între membrii grupului, el poate fi practicat și online, pe o platformă ca Zoom, Google Meet sau Skype.

Bila călătoare

În cuvintele Violei Spolin (2014), punctul de concentrare „este mingea cu care se joacă jocul, (...) el dă controlul, disciplina artistică în improvizație unde, altfel, spiritul creator nedirecționat ar putea deveni o forță mai curând distructivă decât stabilizatoare” (p. 70).

Vizualizarea este un instrument folosit adesea în antrenamentul actorului. Principiul stanislavskian de bază (*Ce ar fi dacă...*) se bazează în mod evident pe mobilitatea pe care o are creierul uman de a vedea un obiect, o persoană, un lucru sau o întâmplare chiar și în absența acestora. Bila călătoare este un exercițiu de vizualizare și de mișcare, care evidențiază mobilitatea punctului de concentrare și consolidează înțelegerea studentului asupra importanței acestei noțiuni.

Descrierea jocului: Acest joc poate urma exercițiului descris mai sus, care pune accentul pe echilibrul și dezechilibrul fizic. Studenții vor fi ghidați să vizualizeze punctul de concentrare ca pe o minge luminoasă, care se mișcă dintr-o parte în alta a corpului. Mișcarea bilei determină și mișcarea fizică a corpului celui care lucrează. Este important să se conștientizeze diferența între a conduce conștient mișcarea fizică, din exterior; și mișcarea rezultată în urma gândului la mingea călătoare. Bila este cea care determină mișcarea fizică, pornind din interior.

Atenția coordonatorului poate fi distribuită între membrii grupului, cu toate că va necesita o putere de concentrare sporită, în funcție de calitatea echipamentelor tehnice utilizate de participanții la curs.

Un avantaj al practicării acestei activități teatrale online este acela că le permite tuturor studenților să experimenteze în limitele spațiului de care dispun și să își ofere libertatea necesară lucrului individual.

Claritatea comunicării este un factor de care trebuie să se țină cont, mai ales în cazul activității online, iar coordonatorul are datoria de a observa și corecta eventualele neclarități cu privire la tema dată.

După ce coordonatorul menționează câteva locații în care se mută bila călătoare, determinând mișcarea părții respective a corpului (cotul stâng, genunchiul drept, cap, plexul solar etc.), studenții vor fi lăsați câteva minute să experimenteze singuri cu vizualizarea punctului de concentrare.

Ultima etapă a exercițiului presupune trecerea bilei luminoase prin toate părțile corpului, pe rând, începând de la călcâie, în sus, spre genunchi, bazin, plex solar, piept, umeri, gât, cap, și coborând apoi din nou în plexul solar. Acolo, mingea se mărește și devine din ce în ce mai luminoasă umplând întregul corp cu lumină caldă. Sentimentul asociat cu această lumină este unul binefăcător, scopul căruia este de a relaxa și energiza.

Punct de concentrare: pe conștientizarea și concretizarea punctului mobil.

Indicații pe parcurs:

- Fiți atenți la punctul de concentrare!
- Conștientizați partea corpului în care a ajuns obiectul!
- Lăsați mingea să conducă mișcarea!
- Nu vă grăbiți, concentrați-vă atenția acolo unde este bila!

Obiective: Acest exercițiu poate fi folosit în continuarea unei încălziri fizice, atât pentru a

introduce noțiunea de *punct de concentrare*, cât și pentru a conștientiza grupele de mușchi necesare diverselor mișcări. Vizualizarea are rolul de a antrena gândirea creativă, iar impulsurile spontaneitatea.

Adaptarea la mediul online:

Jocurile care se bazează pe explorarea mișcării și a analizei simțurilor se pot adapta

Observare-descriere-desen

De multe ori tindem să privim obiectele cu care suntem obișnuiți în viața de zi cu zi cu o oarecare superficialitate pe care o transferăm și la propria noastră ființă. De aceea, acest exercițiu, care pornește de la observare, are și rolul de a îmbunătăți abilitățile de comunicare.

Descrierea jocului: Jocul începe cu alegerea unui obiect simplu, iar studenții vor lucra pe rând, unul câte unul, vorbind în fața celorlalți. Prima etapă este descrierea cu voce tare a obiectului ales, fără a-l arăta celorlalți. Este important să se precizeze că această descriere nu este o prezentare pentru public, scopul ei fiind acela de a observa cât mai multe detalii reale. În timpul descrierii obiectului, ceilalți studenți desenează pe o foaie de hârtie tot ceea ce aud, încercând să se apropie cât mai mult de imaginea pe care au obținut-o despre obiectul descris. La sfârșitul descrierii, cel care a vorbit analizează toate desenele și îl precizează pe cel care se apropie cel mai mult de realitate. Apoi le arată și celorlalți obiectul descris.

O altă variantă a acestui exercițiu începe cu alegerea unuia dintre colegi pentru a fi descris. Studenții vor lucra doi câte doi (nu neapărat cu partenerul ales pentru descriere). Unul dintre cei doi va descrie, iar celălalt va desena ce aude. Practicarea acestui exercițiu va crea necesitatea de a comunica identitatea colegului ales în așa fel încât acesta să poată fi identificat cu ușurință în desenul final.

Punct de concentrare:

Cel care descrie se va concentra pe acuratețea și obiectivitatea descrierii pe care o face.

destul de simplu pentru platforme online, mai ales în această etapă, în care accentul este pus deocamdată pe lucrul individual și nu pe relaționarea între parteneri, care va urma în etapele următoare.

Coordonatorul poate observa eventualele nepotriviri între regulile jocului și acțiunile studenților și, astfel, poate da indicațiile în timp ce aceștia acționează.

Cei care desenează vor fi atenți la toate detaliile auzite și la reproducerea cât mai exactă a obiectului descris.

Indicații pe parcurs:

- Observă toate detaliile, fii specific!
- Nu uita că nu descrii pentru public!
- Elimină comentariile irelevante!

Obiective: Jocul le poate oferi studenților ocazia de a-și utiliza abilitățile de observare, comunicare, precum și conștientizarea eventualelor bariere care se pot naște în timpul comunicării verbale directe. De asemenea, aceștia vor deveni conștienți de felul în care sunt percepuți din afară atunci când încearcă să transmită ideile sau gândurile interioare.

Este posibil ca unii dintre cei care lucrează să înceapă jocul cu anumite preconcepții, având ocazia de a le modifica pe parcurs. Ușurința cu care studenții vor produce această schimbare depinde de flexibilitatea gândirii fiecăruia, iar parcurgând acest exercițiu, fiecare poate realiza care îi sunt limitele și le poate depăși.

Acest joc teatral este unul care evidențiază importanța lucrului în echipă, necesar în majoritatea activităților teatrale și se poate folosi împreună cu alte exerciții de observare, cum ar fi *Metamorfoza obiectului*, *Diferențe* (Darie et al., 2016, p. 27) sau *Colegul meu* (Darie et al., 2016, p. 26).

Adaptarea la mediul online: Varianta online a acestui joc teatral este ofertantă datorită faptului că unele platforme online, cum ar fi Zoom, pot împărți grupul în camere separate de restul. Astfel, eliminând *publicul*, concentrarea se poate produce mai eficient, facilitând comunicarea.

Discuțiile de la sfârșitul fiecărui atelier sunt importante pentru ca cei care au parcurs jocurile să își poată pune câteva întrebări esențiale pentru a înțelege scopurile exercițiilor și aplicabilitatea acestora în cadrul etapelor de mai târziu. Imaginile care se nasc pe tot parcursul exercițiilor vor evidenția

individualitatea și originalitatea gândirii fiecăruia dintre participanți. Este, de asemenea, indicat ca studenții să fie conștienți de reacțiile lor organice, acelea care se întâmplă spontan și firesc, și să poată renunța la tendința de a le arăta într-un mod demonstrativ.

Referințe bibliografice:

1. BEȚIU, Mihaela (2018) *Elemente de analiză a procesului scenic*, București, UNATC Press
2. BEȚIU, Mihaela (2016) *Ghidul candidatului la actorie*, București, UNATC Press
3. BONTAȘ, Ioan (1994) *Tratat de pedagogie*, București, All
4. BROOK, Peter (1997) *Spațiul gol*, București, Unitext
5. COJAR, Ion (1999) *O poetică a artei actorului*, București, Paideia
6. DARIE, Bogdana (2015) *Improvizația – curs de arta actorului*, București, UNATC Press
7. DARIE, Bogdana (2018) *Arta actorului. Complex atitudinal în analiza interdisciplinară*, București, UNATC Press
8. DARIE, Bogdana, SEHLANEC Romina, JICMAN Andreea (2016) *Jocuri teatrale, Manual pentru clasele V-VIII*, București, UNATC Press
9. HEATHCOTE, Dorothy, BOLTON Gavin (1999) *So You Want to Use Role Play*, Staffordshire, Trentham Books
10. JIANU, Magda, JICMAN Andreea, SEHLANEC Romina, TRIFAN Bianca, BĂDOI Victor (2018) *Gramatica prin jocuri teatrale*, București, UNATC Press
11. POPA, Camelia (2017) *Noțiuni de psihologia educației și management al clasei de elevi*, București, UNATC Press
12. ROTARU, Dana (2018) *Actorul român între teorie și practică*, București, UNATC Press
13. ROTARU, Dana (2016) *Jocuri teatrale, Manual pentru clasele 0-IV*, Buc., UNATC Press
14. SPOLIN, Viola (2014) *Improvizație pentru teatru*, trad. Mihaela Bețiu, Buc., UNATC Press

Ana Vicovan a absolvit Facultatea de Teatru, secția Actorie la UNATC, București, promoția 2011, clasa prof. univ. dr. Florin Zamfirescu. A făcut masteratul în „Arta Actorului” și în „Pedagogie teatrală” și a predat engleza în cadrul firmei japoneze DMM Eikaiwa și la grădinița cu predare exclusivă în engleză Brit Academy din București. Momentan este doctorandă a Facultății de Teatru, UNATC, București.

Ana Vicovan graduated UNATC's Acting Department, class of 2011, prof. Florin Zamfirescu. She has a master's degree in „Acting” and „Theatrical Pedagogy” and she has taught English for DMM Eikaiwa and Brit Academy Kindergarten in Bucharest. She is currently a PhD student in UNATC's Theatre Department, in Bucharest.